

Съдържа доста турски думи, народностни и географски наименования. Третият отдѣлъ представя „Основныя правила ново-болгарскаго языка“, с. 119—164. Филаретовъ говори за азбуката, липсата на склонение, члена, прилагателнитѣ, числителнитѣ, мѣстоименията, глаголитѣ, наречията, съюзитѣ, предлозитѣ и междуметията. Дава образци отъ склонение, като си служи, вмѣсто падежи, съ предлози. Глаголитѣ раздѣля на действителни (ра́ботя), страдателни (запи́санъ-самъ), възвратни (обла́чамъ ся), общи (боя́ ся), взаимни (ка́рамъ ся) и срѣдни (сидя́). Времената сж: сегашно (чита́), минало несвършено (читяхъ), минало свършено (чѣлъ-самъ), отдавна минало (чѣлъ-бѣхъ), минало неопредѣлено (чѣтахъ), бждеще (ште чита́). Въ българския езикъ нѣма инфинитивъ, причастия и деепричастия. Различава петъ спрежения, съ следнитѣ окончания: I — амъ, ашь; II — ямъ, яшь; III — а, ешь; IV — я, ишь; V — ія, іешь или ѣя, ѣешь. Дава по единъ примѣръ за всѣко спрежение. Отбелязва още неправилни глаголи (ѣмъ, знамъ, крамъ) и безлични (прилича, трѣба, може и т. н.)¹⁾.

Тая книжка излиза въ второ издание въ надвечерието на Освободителната война съ заглавие: „Болгарскій собесѣдникъ. Изданіе Военно-ученаго комитета Главнаго штаба. Санктпетербургъ 1876“. Внесени сж нѣкои промѣни, което се отбелязва и въ предговора. — Интересно е мнението на самия Филаретовъ за книгата. На 13.I.1856 г. той пише на Герова: „Колко за моѣ-тж несчастнѣ „Карм. Книжка“, казвам ти правичкѣ-тж, че тя е пълна отъ промахи и недостатки. Послѣдни-тѣ можахъ да бждѣтъ по-малко, да не бѣхъ ме припрѣли да ѣж напишѣхъ наизустъ въ 5—6 дня, а послѣ да висѣхъ въ типографіѣ-тж цѣлы 40 дня, додѣ ѣж напечатѣхъ, безъ да можъ да изправѣхъ нѣщо въ неѣж. Та за това ты, ако вадишъ нѣщо отъ неѣж, недѣѣ ма твърдѣ вѣрва на сѣкадѣ“ (Изъ архивата на Н. Геровъ. Кн. II, с. 455, № 2343).

Филаретовъ проявява интересъ и къмъ българския фолклоръ. Презъ 1858 г. той печати три народни пѣсни въ Българскы Книжици (вж. настоящия отдѣлъ, № 23). — За любовта му къмъ поезията свидетелствува неговото „Въспоминаніе за Никола Д. Катранова“, печатано въ Мѣсяцословъ-тъ на Българскѣ-тж книжнинѣ за 1859 (вж. настоящия отдѣлъ, № 24). Стихотворението е написано презъ 1853 г., при вестъта за смъртъта на Филаретовия другаръ Катрановъ, прототипъ на Инсарова отъ Тургеневия романъ „Наканунѣ“. Филаретовъ бележи: „Нито до тогава, нито пакъ послѣ съмъ ималъ притязаніе да пишѣхъ стихове, нѣ въ това извънредно душевно настроеніе, умышленъ, подъ сѣнка-та на едно дърво въ градина-та, надра-скалъ съмъ надъ кора-та на една книга, която са прилучи въ то врѣме въ рѣцѣ ми, прилагаемо-то тука въспоминаніе въ такъвъ видъ, въ какъ-то тука са види“. То не се отличава съ поетическа хубость, но е твърде трогателно съ своята искреность и дълбока болка за изгубения другаръ. Тия качества му отреждатъ сигурно — макаръ и скромно — мѣсто въ историята на българската елегия.

¹⁾ Знакътъ а — звукъ срѣденъ между а и ы. По технически причини въ примѣритѣ не сж поставени следнитѣ надредни знаци: · надъ ѣ, когато сочи произношение я, ^ надъ я, когато означава произношение ія.